

Katixa Agirre Miguelez

Hekatonbearen urtea: kultura, automaitasuna eta polimaitasuna

Imajinazio pixka bat, arren

Esaiozu zerbait duela urtebeteko zure ni-ari.
Twitterreko memea (2020ko udazkena)

Eta inork espero ez zuena gertatu zen.

Okertuta nabil, jakina: batzuek espero zuten. Hemeroteketan arakatzea besterik ez dago zientzialari zintzoen abisuekin topo egiteko. Ekaitz perfektuaren baldintza guztiak hor zeuden, begi bistan: ekosistema guztiengan eragiten ari garen presioa, populazio dentsitatea, mobilitate frenetikoa. Bizitzeko gure modu hau, finean. Bai, batzuek argi ikusten zuten: birus bat salto egiteko moduan zegoen, pandemiarako bataila-eremua prest zen. Eta, alajaina, salto egin zuen. Eta bataila hasi zen.

Eta ez hori bakarrik, ez dakit zenbatgarren olatua surfeatzen ari garen honetan, zientzialari zintzoek diote hau hasi besterik ez dela egin. Beste birus batzuk beroketa lanetan omen dabiltzala hau irakurtzen ari zaren bitartean. Akaso 19 abizena jaso duen hau baino birus hilkorragoak, kutsakorragoak, suntsitzaileagoak.

Eta orduan zer?

Barkatu, ez da alarmismo kontua. Imajinazioa da. Geure zilborretik harago begiratzeko eta pentsatzeko gaitasuna.

Horregatik zioen norbaitek Twitterren, bera, zientzia-fikzio irakurle porrokatu gisa, koronabirusaren krisiak ez zuela bereziki harritu. Beste hamaika mehatxu ekologiko, biriko, ekonomiko, teknologikoren itzaletan bizi zen irakurle hura, bere irakurketei esker (edo bere irakurketen erruz, akaso). Prest zegoen. Sikiera mentalki. Imajinazioa ondo berotuta ordurako.

Horretarako ere balio duelako literaturak, sorkuntzak, kulturak orokorrean. Geure zilborretik harago begiratzeko eta pentsatzeko gaitasuna trebatzeko. Geure burua, adibidez, 2021eko urte amaieran proiektatu ahal izateko, eta 2020ko amaierako geure ni-arekin elkarrizketa zintzo bat edukitzen imajinatzeko.

Ea ba, irakurle, zer esango lioke 2021 urteko amaierako zure ni-ak zure gaur egungo ni-ari? Ze esperientzia berri etor daitezke urte berri honetan? Zenbat olatu ditugu aurretik surfeatzeko? Zenbat min eta zenbat gozamen?

Epigrafeak

*Ez dut uste kulturak erantzun berezirik
behar duenik krisiaren aurrean.*
Bingen Zupiria, EAEko Kultura sailburua

Eta inork (zientzialariak eta zientzia-fikzio irakurleak salbu) espero ez zuena gertatu zen eta oraindik kolpea nondik etorri zaigun ere ez dakigu. Hekatonbeak atzean utzi dituen hondakinetara begira geratu gaitezke, hori bai, desastrearen arkeologoarena eginez.

Badaude txostenak desastrea zifretara itzultzen dutenak. Soilik EAEn eta soilik martxotik maiatzera doan tarte ilun horretan kultur ekitaldien %82,6 bertan behera geratu dira, kaltetutako enplegua %43,2koa da (eta hori, itzulita, 11.299 enplegu omen dira), eta urteko galerak COVID-19aren aurretik aurreikusitako diru-sarreraren %40,8 izan dira. 786.226.200 euro lapurtu omen dizkio birusaren krisiak kultur sektoreari udaberriari.¹ Eta sarraskia, ordutik, ez da gelditu.

Dena eten da, eta berriz jarri da martxan, eta egutegiak berrantolatu dira, eta kultur ekitaldia egin denean aforo txikiagoarekin egin da, eta orduan boloak bikoiztu edo hiru-koiiztu behar izan dira (diru berdintsuaren truke, jakina), eta berriz eten da dena, eta berriz zabalduko omen da baina ez dakigu nola, ez dakigu noiz, ez dakigu zenbaterako eta A, B, C eta D planarekin ari dira jolas-ten kultur programatzaileak, kudeatzaileak, jaialdietako zuzendariak. Izaro kantariaren Instagram kontua jarraitzea besterik ez dago musikariak egoera zoro hau nola bizitzen ari diren jakiteko. Filtroak eta GIF sinpatikoak erabiliko ditu Izarok bere argitalpenetan, baina higadura hor dago, in-

potentzia, tristura. Bitartean, durduza honen erdian, areto batzuek oraindik ez dituzte beren ateak birzabaldtu 2020ko martxotik (Kafe Antzokia, kasu), eta beste batzuek ez dituzte berriz zabalduko (Plateruena, mirari bat gertatu ezean).

Dena gaizki, finean. Eta Eusko Jaurlaritzak diru laguntzak iragarri ditu, Kultura sailburuak kultura beste edozein sektore gisa tratatzeko joera azaldu duenez gero. Itxaropenez irakurri genuen berria udaberri amaieran. Kontua da diru laguntza horien bideak askoz malkarragoak direla sektore honetan beste edozein sektoretan baino. Hasieran iragarri zen ezohiko diru laguntza azkenean ez zen hain ezohikoa izan: ordurako existitzen ziren diru laguntzen adaptazioa baino ez zen. Gero zozketa (!) bidez esleituko zirela azaldu zen, eskaera guztiak asetzeko aurrekontua iritsiko ez zela aurreikusita. Gero zozketaren prozedura ezeztatu zuten ahots ofizialek.² Azkenik jakin dugu banatzeko zituzten 4.500.000 eurotik soilik 843.000 banatu direla urte amaieran. Zergatik? Sektore desartikulatu

Eusko Jaurlaritzak diru laguntzak iragarri ditu, Kultura sailburuak kultura beste edozein sektore gisa tratatzeko joera azaldu duenez gero. Kontua da diru laguntza horien bideak askoz malkarragoak direla sektore honetan

bat eta aurreikuspen falta, labur esanda. Izan ere, nor da sortzailea? Zer da kultura? Gizarte segurantzako epigrafe zuzeanean dagoena baino ez da artista? Hamaika gauzatan ibiltzen banaiz hil amaierara iristeko, hamaika epigrafetan eman behar ote dut izena? Zer kristo da epigrafe bat? Epigrafeak... ez al zen hori Anariren azken diskoaren izena?

Nekagarria egin zait aurrekoa idaztea. Pentsa zer izan behar duen zure lanbide prekarioa horrelako oihan burokratikoan zehar aurrera atera nahi izatea.

Musikarrien, idazleen, antzerki-jendearen profesionaltasun osorako oraindik falta zaigun bide horretan, sailburuak beste zerbait iragarri du: artistaren estatutua, sektoreak berak aspaldi eskatu duen legeria. Oraindik ez dago argi zertan gauzatuko den. Madrilen zerbait onartu behar omen da aurrena, eta, gainera, gizarte segurantzaren eskumenik gabe, ezin mugimendu handirik espero. Baina tira, behintzat bada zerbait. Beharizan bat aitortzen da, artistaren estatutuak beharizan hori asetuko duen argi ez badago ere.

Agian arrazoia du Bingen Zupiriak eta kulturak ez du erantzun berezirik behar. Agian besteek behar dutena baino ez du behar. Lanbidearen aitortza, amateurismo orokorraren errefusatzea, ezinbesteko jarduera estatua, liburu-dendak (adibidez) ez daitezen berriro itxi gehien behar ditugunean. Hori besterik ez. Hori lortuta, ados egongo naiz Zupiria jaunarekin. Baina ze urrun gauden erantzun berezirik behar ez izatetik.

Sinestea edo ez sinestea

Barkatu, Katixa, diru-saririk ez dugu aurreikusi eta zu izan zara horretaz galdetu duen bakarra.

Email pribatua, liburu baterako kolaborazioa eskatu eta gero

Ez dugu aurreikusita egileei ordaintzea.

Email pribatua, liburu baterako kolaborazioa eskatu eta gero

Ezin dugu hitzaldia ordaindu baina nire etxean geratu zaitzke lotan.

Email pribatua

Baina, egon momentu batean. Sailburu jaunak esan badu kulturak ez duela neurri berezirik behar, izango da norbait, esplizituki edo ez, neurri bereziak eskatu dituelako, edo ideia hori –kultura berezia, desberdina dela, aparteko gauza– airean dagoelako.

Hala al da?

Baietz esango nuke. Baduela, nola esan, aura bat. Tipula bat zuritzen den moduan zuritu dezaket nik kultura, mesede baino kalte egiten dion bere ustezko aura hori kentzeko asmoz.

Adibidez.

Esaten zaigu kultura beharrezkoa dela gizarte batek aurrera egin dezan. Kulturarik gabe ez dago etorkizunik. Kulturarik gabe ez dago askatasunik. Kulturarik gabe ez dago [utzi teklatu aurreikusleak esaldia osatu dezan]. Eta hala da, noski. Baina gizarteak ere beharrezkoa du, zer dakit nik, ura potabilizatuko duen partzuergo bat, beste hainbat gauzaren artean. Edateko moduko urik gabe ere, etorkizuna beltz. Askatasunik ez egarriz edo koleraz hiltzen den herrian. Zer esan nahi dut horrekin? Hamaikatxo gauza ezinbesteko zaizkigula. Kultura ez da, beraz, hain berezia horretan.

Esaten zaigu kultura jardun bitxia dela; izan ere, itxuraz ezer egiten ez zaudenean duzu momenturik produktiboena berez: irakurtzen, pentsatzen, paseatzen, ikertzen, inori erakutsiko ez diozuna probatzen, esperimintatzen. Gerora, batzuetan askoz beranduago egiaz, etorriko dira kontzertuak, erakusketak, argitalpenak, film errodaje eta emanaldiak, itzulpenak nazioarteko aldizkari prestigiotsuetan, antzerki saioak, hitzaldiak, performance biralak, YouTubeko ikustaldiak eta zifretara itzul daitezkeen gauza horiek guztiak. Edo ez. Agian garai itxuraz ez-produktiboa ezereza bihurtuko da. Pentsatukoak ez duela balio erabakiko du sortzaileak, esperimintua gaizki atera dela, kontrako bidean eman dituela paseo horiek guztiak, eta hobe duela buelta erdia ematea. Eta bai ondo hori horrela izan ahal izatea ere. Pauso guztiei probetxu kuantitatiboa ez ateratzea. Beti produktiboa ez izatea, hau luxua. Orduak ematea inora eramango ez gaituen jardun batean.

Ez al da hori sistemaren aurkako matxinadarik behinena. Aldarrikatu dezagun ez-produktiboak izatea, tarteka bada ere.

Sortze prozesua, berez, organikoa da, ez mekanikoa, eta izaki bizidun bat bezala garatuko da, batzuetan handi eta osasuntsu, besteetan makal eta oker. Beste modu batean esanda: aurreikusezina da. Erein beharra dago, baina inork ezin du ziurtatu ereindakoak fruituak emango dituenik, edo nola-koak izango diren fruitu horiek. Horregatik da hain berezia kultura? Ez dut uste; izan ere, antzeko gauza esan daiteke hezkuntzaz ere. Urte asko dedikatuko dute ume eta gazteek ikastera, eta gizarteak baliabide asko jarriko ditu hori hala izan dadin. Batzuetan inbertsioa ondo aterako da, eta gizartean ekarpenak egiteko prest dauden pertsonak aterako dira hezkuntza sistematik. Beste batzuetan, eta hamaika dira zirkunstantziak eta arrazoiak, gauzak ez dira hain ondo ateratzen. Baina ez diogu horregatik hezkuntzan inbertitzeari uzten, ahots aurrerakoiek behintzat beti eskatuko dute inbertsio

Zenbat erreparatu oraindik ere kultur jarduna lana dela aitortzeko! Kultur jardunean dabilen jendeak faktura mordoa ordaindu behar duela eta beren lanagatik kobratzeko eskubide osoa dutela. Beste edozein langilek bezala

handiagoa justu hor, kanpoan inor utziko ez duen hezkuntza sistema indartsu bat aldarrikatuko dute. Inbertsioaren gaitetik pertsona ororen eskubidea delako hezkuntza. Baldintzarik gabekoa. Ez litzateke kultura berdin ulertu beharko?

Esaten zaigu sortzaileek ez dutela berez lanbide bat, bokazioari jarraitzen diotela, bizi-tza materialaz harago dagoen bulkada bati jarraituz. Egiazor, sortzaile batzuek ere indartzen dute ideia hori. «Idaz-

keta ez da lanbidea, bizitzeko modu bat baizik» eta antzekoak irakurri behar ditugu tarteka. Baina zer nahi duzue esatea, beste lanbide bokazional mordoa dugu inguruan, medikuak eta erizainak, kasu, edo DBHko irakasleak (nor

sartuko litzateke DBHko ikasgela batean bokazio argi bat gabe?). Eta zer diozue suhiltzaileei buruz? Ez al da suhiltzaile izatea 'bizitzeko modu' bat? Beren gimnasio orduekin, erruz bidaiatzeko erabiltzen dituzten egun libre horiekin guztiekin. Eta tabernariak ez al dute 'bizitzeko modu' partikular samar bat ere? Hala ere, inoiz ez da erabili bokazioaren edo bizitza estiloaren aitzakia medikuei, erizainei, DBHko irakasleei edota suhiltzaileei ez ordaintzeko, tabernariari gutxiago ordaintzeko edo ikusgarritasun eta ego masajeekin ordaintzeko, diruarekin ordaindu beharrean.

Zenbat erreparo oraindik ere kultur jarduna lana dela aitortzeko! Kultur jardunean dabilen jendeak faktura mordoa ordaindu behar duela eta beren lanagatik kobratzeko eskubide osoa dutela. Beste edozein langilek bezala.

Ea. Biluzik dago tipula jada. Hauxe duzue kultura. Ez da hain berezia, ikusten? Zergatik salbuespen egoera hainbeste, kulturari buruz ari garenean, hain salbuespenezko jarduna ez denean?

Aurreratuko dizuet nire susmoa.

Lehenengo premisa sinesten ez dugulako. Alegia, ez dugu-lako uste benetan *hain* inportantea denik. Kulturarik gabe ez dago etorkizunik (edo teklatuak iradokitzen duen beste edozein formula) eslogan hutsa delako. Ez dugu sinesten ez gizarte bezala, ezta sortzaile bezala ere. Autoestimu maila oso altua behar du gizarte batek kultura seriotan hartzen hasteko. Eta sentitzen dut hala esatea, baina ez dugu autoestimua sobran. Ez gizarteak ezta gizarte horren produktu diren sortzaileek ere. Agian artista bati edo besteari entzunez pentsatu duzue baietz, autoestimuz ondo hornituta dagoela hura; baina ez, hori ez da normalean autoestimua, banitatea izan daiteke, ahulguneak hitz pretentziosoekin estaltzeko ahalegina. Eta hori autoestimuaaren kontrakoa da.

Bitartean, eta automaitasun dosi handi hori gabe, zer da kultura? Gure gizartearentzako dena egun: denbora-pasa, entretenimendua, dekorazioa, postureoa, iruzurra, saldukeria.

Esan dut ba: dena gaizki.

Ostalaritza ere kultura da

Gure apartamentua hotz zegoenez Café de Flore-n pasatzen genuen egun osoa, kafe bakar batekin.
Ulrike Ottinger, *Paris Calligrammes* pelikulan

Baina agian ez, itxoin, agian bada esperantzarik. Atsedean hartzeko atera naiz kalera (ez, barkatu, dagoeneko esan dezaket ideiak ordenan jartzera atera naizela kalera, neure pausoen erritmoak idazketaren erritmoa diktatu dezan, paseo produktibo bat ematera atera naizela, beraz) eta auzoko ostalarien manifestazio batekin egin dut topo. Itxialdiagatik egiten dute protesta. Paskina luzatu dit neska gazte batek, konplizitate keinu bat egin diot erreflexu hutsez. Hala dio paskinak:

Auzoa eta kultura ere bagarelako!

Tabernetan komunitatea egituratzen delako eta babesa, atepa, komun publikoak, wifi konexioa, iragarkientzako taula eta informazio turistikoa eskaintzen delako. Esposaketak, kontzertuak eta antzerkia eskaintzen dira, liburu eta zinema gidioak idatzi, akordioak itxi eta proiektu berriak sortzen dira.

Finean, tabernak, jatetxeak eta gau-giroa *bizitza gara*.

Bihotzak salto txiki bat eman dit. Egia da irakurtzen ari naizena? Eta ez nabil esplizituki aldarrikatzen denaz ari. Kultura hitza, badakit, malgua da oso. Gainera esanahi anglosaxoia indarrez sartu da gurean (hortik, adibidez, *bor-txaketaren kultura* sintagma mingarriaren onarpena), eta edozer gauza kabitzen da bertan egun: komun publikoak zein antzezlanak. Luze eztabaidatu genezake kontuaz, ados. Baina zerbait bitxia gertatzen da semantikatik harago. Ondo interpretatzen ari banaiz paskina, tabernek kulturaren aura lagungarria zaiela uste dute, kultura omen diren heinean nahi dute hobeto tratatuak izan. Tabernek, aizue. Non eta txikiteroen erresuman. Afari erritualen herrialdean. Baxoerdi eta katxien paradisuan. Sukaldariak idazleak baino askoz ospetsuagoak diren aberrian. Kulturara gerturatu nahi dute, kultura direla erreibindikatu. Prestigioa emango (omen) die horrek. To eta no.

Zuek ere sentitzen duzue dardara sismiko hau? Historiaren orratza beste puntu kardinal batera seinalatzen hasita den intuizioa? Gauzak aldatzen ari ote dira orduan? Fatalistegia geratu ote zait aurreko puntua?

Demagun baietz.

Norena da *Patria* hau?

*Ikus-entzunezko industria propiorik ez izatea
kultura propiorik ez izatea da.*

Enric Marín Otto

Beraz, ez, dena gaizki, ez. Honetan ere imajinazioa behar dugu. Landatzen ari garenak eman dezakeena imajinatzeko gaitasuna. Etorkizuna ez dago idatzita, geure imajinazioaren menpe dago hein handi batean.

Negarrez eman ditugu azken urteak gutako batzuek, euskarazko telebistako fikziorik ez genuela eta. Euskal zinema, nolabait, ari zela aurrera egiten, tarteka arrakasta sonatuekin eta guzti, baina *literatura berria* deitzen duten horretan, alegia, telesailetan, oso atzean geratzen ari ginela gaztigatzen genuen. Bada, 2019ko amaieran ETBren lehenengo saiakera heldu zen, *Ihesaldia* telesaila, hiltzat ematen genuen gorpu baten ustekabeko espasmoa. 2020ko udazkenean heldu da berpizkundea, osasun krisiak inposatutako mugak muga: *Alardea* aurrena, *Hondar ahoak* gero, *Altsasu* urtea ixteko. Hiru telesail labur oso ezberdin, baina esanguratsuak hirurak, fundamentuz egindakoak eta aktore lan bikainarekin.

Egia esanda, nonbaiten dir-dir egiteko parada izan badute euskal aktoreek, hori HBO Españaren *Patria* telesailean izan da, Fernando Aranbururen eleberri ospetsuaren adaptazioan. Zoragarri daude denak, bereziki Elena Irureta eta Ane Gabarain, baina baita Eneko Sagardoy gazte kontsokratua eta Jon Olivares gazte ia kontsokratua ere. Honetaz ere hitz egin daiteke? Gaztelerara pasatu beharraz dir-dir egiteko? Kanpo-ko txaloak jaso beharraz etxean duguna estimatzen hasteko?

Edo modaz pasatutako eztabaida da? Edo onartu eta barneratu dugu herri akonplexatua garela eta gauzek horrela izan behar dutela?

Momentuz, errepika dezadan soilik egia hau: kontaktzen ez bazara, kontaktzen zaituzte. Horregatik geure burua kontaktzen

Kontaktzen ez bazara,
kontaktzen zaituzte.
Horregatik geure burua
kontaktzen jarraitu behar
dugu, edozein bide
erabilita, baina bereziki
ikus-entzunezkoan
arreta estrategikoa jarritz

jarraitu behar dugu, edozein bide erabilita, baina bereziki gaur egungo espresibide hegemonikoan arreta estrategikoa jarritz. Ikus-entzunezkoaz ari naiz, noski. Geure istorioak irudiz eta euskaraz, garai batean Eneko Olasagastik esan bezala. Eta ez hori bakarrik: ahalik eta toki gehiagotik ere kontatu behar gara, polifoniarren xerkan beti, horrek esan

nahiko baitu boterea ondo banatuta dagoela. ETBk du gaur euskaraz fikzioa ekoizteko gihar indartsuena, baina bide polita ari dira egiten websailen ekoizpenaren oihanean sartu direnak ere. Durangoko Azokako azken sormen beka Nafarroa Beherean pentsatutako telesail parte-hartzaile batek eraman du: *Bañolet* du izena, ea 2021eko amaieran ikusteko aukera dugun. Aurretik, Tabakalera baitako 2de0 Ikus-entzunezko Laborategia ere ari da websail berritzaileei bultzada galanta ematen. Ekimen apalak dira, baina erabat beharrezkoak.

Eta boterea aipatu dudanez, datu bat: ETBk estreinatutako azken telesailen artean asmo artistiko handiena duena *Hondar ahoak* izango da akaso.³ Bere sortzaileak, Koldo Almandozek, datu argigarri hau eman zuen *Irutxuloko Hitza*-n: «Guk egin ditugu lau atal berrogeita hamabost minutukoak, *Patria*-ren kapitulu batek balio duenaren erdiarekin». Eneko Sagardoyk, *Hondar ahoak*-en ere protagonista denak, zehaztu nahi izan du *Gara*-n datu hori: «Nik esango nuke *Patria*-ren bosten batekin egin ditugula lau kapitulu».

Datu inportantea. Baina ez inportanteena.

Ituñer power

Higaduraren ostean bilakatu ginen hondartza.
Dupla & Itziar Ituño

Alardea estreinatu zen gauean, lehenengo kapitulua Twitter bidez ere jarraitzeko ariketa egin nuen. Gau hartan gertatu zenak ahoa bete hartz utzi ninduen. Nik banekien Itziar Ituñok, *Alardea*-ko protagonistak, bost milioi jarraitzaile zituela Instagramen, *La casa de papel* telesailean lortutako nazioarteko arrakasta zela eta; baina hori, bost milioi, entitate-terik gabeko zenbaki bat baino ez zen estreinaldiaren gauean *#alardea* traolan sartu nintzen arte. Argiztapen pobreagatik kexatzen ziren euskaldun pipertuen artean horrelako gauzak ere irakur zitezkeen:

Obrigada pela atuação incrível, pela entrega, por trazer algo *tão* necessário! Te levaremos pra sempre conosco Amaia! *#alardea*
Itzi, te amo demais *#alardea*
Acabou o primeiro ep de *#alardea* Não entendi nadaaaaaaa mas a Itzi tava maravilhosa. É isso <3
A intensidade que ela coloca em tudo o que faz... itziar, você é *incrível* e merece o mundo! eskerrrik asko *#alardea*
Mas deixava a Amaia descer a mão nesses macho escroto caraiio!!!!
*#alardea*⁴

Horrelako gauzak idazten zituzten Ituñoren fan brasildarrek, gaztelerazko eta ingelesezko antzeko txioen (baina agian ez hain sutsuen) artean. Brasilgo *trending topic* edo *assunto do momento*-en artean *Alardea* eta *Amaia* (Ituñok telesailean egiten zuen pertsonaiaren izena) egon ziren estreinaldiaren egunean. Lau astez kontua errepikatu egin zen; asteazkena noiz helduko sufritzen zuten fan horiek, behingoz azpтитuluak jarriko ote zituzten galdetzen zioten ziberespazioari, eta, gero, atala sarean ikusteaz gain, Twitterren beren entusiasmoa partekatzen zuten. Inongo azpтитulurik gabe korritu zuen mundua *Alardea* telesaileak. Euskara hutsean zabaldu zen *streaming* bitartez. Aukera galdu horrek fan

megasutsuei bakarrik ahalbidetu die saila tutik ulertu gabe jarraitzea. Baina icebergaren punta baino ez da hori. Uste dut ez dudala esajeratzen esaten badut milioiak (bai, milioiak) daudela munduan *Alardea* bezalako telesaila ikusteko prest, erraz jartzen badiegu.

Konturatzen gara zelako aktiboa dugun esku artean? Edo jarraituko dugu pipertuta aurrekontu minimoarekin egingdako telesail batean argiztapenarekin edo ahots sinkronizazioarekin ez dakit zer gertatzen zelako?

Berriki *Ttap* aldizkariak *ituñer* fenomenoari dedikatu dion erreportaje jorian, Raquel Herrera ikertzaile katalanak zera esan du, fenomenoa ikertzerakoan arreta gehien deitu diona Euskal Herrian bertan Itziar Ituñoren ospe internazionalaren inguruan dagoen ezjakintasuna dela. Gogoan duzue nola automaitasun eza aipatu dudan? Ba horretaz ari nintzen, esate baterako.

Kasuak Rosalía abeslariak, bere nazioarteko osparean gorenear, katalanezko kanta bat atera zuenean gertatu zena gogorarazten du. *Que jo sé que he nascut per ser milionària* abesten zuen Bartzelonako artistak billeteak airera botatzen zituen bitartean. Kantuak 35 milioi ikustaldi baino gehiago ditu YouTube, eta *fandom*-ak ondo hartu zuen, katalanezko kanta batekin hornitu genuen askok 2019ko gure playlista. Baina gogoan duzue zertaz aritu zen txiolari katalan mordoa kantua atera zenean? Bada Rosalíak *cumpleany*s esaten zuela *aniversari* jatorragoa erabili beharrean. Halakorik!

Badago zerbait hizkuntza gutxituetan mugitzen garenok galdu duguna, kendu digutena: ilusioa. Hainbestetan esan digute gureak ez duela balio, bestea hobeagoa dela, lehenengoak izan nahi dugula beti hori seinalatzen, hiperkritikotasun horrek arlote izatetik salbatuko bagintu bezala.

Ezjakintasuna, konplexuak, kexaren erosotasuna, kritikaren nagusitasun morala. Horrekin konformatuko gara benetan?

Orokortzen ari naiz, bai, jakina. Esan dut Itziar Ituñok bost milioi jarraitzaile dituela Instagramen. Ez dut esan beti (beti!) idazten duela euskaraz aurrena sare sozial horretan.

Inongo konplexurik gabe eta automaitasun handiarekin. Bere esfortzuak badu fruiturik. Euskarazko gutunak eta mezuak jasotzen ditu etengabe, Indiatik, Iranetik, Georgiatik. Euskara ikasten ari da orain dela bi urte euskara existitzen zela ere ez zekien jendea. *Goenkale-k revival* bat bizi du sarean, Ituñok antzezten zuen Nekane Beitia pertsonaia dela-eta; eta entzutearen entzutez, asko dira hitzak, esaldiak, elkarrizketa osoak ikasten ari direnak.

Etxepare Megainstitutu bat da Itziar Ituño. Bejondeiola. Ea kanpo eragin horrek barrurantz izaten duen efekturen bat, ilusio ziztada bat, autoestimua dosia. Hori geure esku.

Arabar *perreoa* eta oharkabean pasatzen ari diren beste gauza batzuk

Plazer bat da niretzat honen parte izatea.

Behingoz Arabako rapa mapan kokatzea.

Hemen dagoela kriston kalitatea

Patata, friestaila ta jai ezinhobeak.

Haizea

Pantailetatik aldendu gabe, 2020ko udazkenean gertatutako fenomeno batez ohartarazi nahiko nuke. Agian konturatuko zinen, irakurle. Zine aretotara joan eta hainbat euskal filmen artean aukeratzea egon da. Kasu batzuetan, eta historian lehenengo aldiz, lau euskarazko filmek konpartitu dute kartelera. *Erlauntza, Ane, Bi urte lau hilabete eta egun bat, Akelarre, Hil kanpaiak...* Euskal buffeta! Musukoarekin ere disfrutatzeke modukoa.

Nola da hau posible? Koronabirusaren krisialdiak atzeratu egin ditu hainbat estreinaldi, galdutzat eman dute hainbatek denboraldia. Eta Hollywoodeko *blockbuster*-ek estrategikoki atzera egin zutenean euskal zinema han zegoen, bere momentuaren zain. Uzta ederra izan da pandemiaren urtekoa gainera, laster iritsiko dira sariak barra-barra, ziur naiz.

Kasuak, aldeak alde, telesail nordikoen eztanda ekartzen du gogora. 2008ko krisialdi finantzieroaren ostean BBCk ez

zeukan dirurik AEBetako azken *quality* telesaila erosteko, eta beste nonbaitera begira jarri zen: Europako iparraldera. *Forbrydelsen* saioak (*The Killing* bezala ere ezagutua) sekulako arrakasta izan zuen Erresuma Batuan, eta handik mundu osora egin zuen salto, Estatu Batuetan *remake* bat egiteraino. Ordutik herrialde eskandinaviarren ikus-entzunezko nazioarteko jariora ez da eten, eta *nordic noir* etiketa kalitate-berme bat bihurtu da mundu osoan. Ziurrenik haiek ere esan dezakete: «Guk egin dugu denboraldi oso bat *Mad Men*-eko kapitulu batek balio duenarekin». Eta bada datu inportante bat, bai, kontuan izatekoa. Baina ez inportanteena.

2008ko finantza krisialdiak bakarrik azaltzen du eskandinaviarren arrakasta hori? Ez ba. Hamarkadetako lana zegoen atzean, zine industria indartsu eta lagundua (bereziki Dani-markan), talentuaren mimatze bat, eskandinaviar herrialde guztien arteko lotura eta koprodukzio ahaleginak, hizkuntza dibertsitateari geroz eta beldur gutxiago zion audientzia globala, eta, batez ere: barne ezagutza eta estimua. Eskandinaviarrek beraiek beren fikzioak maite dituzte, berdin literaturan zein ikus-entzunezkoetan, zeinek eskutik helduta egiten duten bidea maiz. Eta oinarri sendo horretatik abiatuta konkistatzen dute mundua. Beste modu batean esanda: beren burua maitatuz.

Guk ze ezagutza dugu, eta zer-nolako estimua geure sormen lanekiko? Zertan ari gara gu arabar *perreoaren* iraultza muntatzen ari den bitartean, Dupla edo Kai Nakai artisten bitartez? Unai Elorriagak geroz eta liburu hobegoak idazten dituen bitartean, nora begira gaude? Ixiar Rozasen pieza sonoroei belarria jarri diegu? Konturatzen gara Gartxot Un-sainen *cover*-ek (horrela esaten zaie orain kantuen bertsioei) erakusten dutena kultura birziklapenez eta *homemade* musika produkzio profesionalaz? Euskal zinegileek aurrekontu barregarriekin mirariak egiten dituztenean, zergatik begiratzen dugu atzamarra, ilargia mespretxatuz?

Has gaitezen hortik, bada.

Kolosoaren teoriaren kontra

Vicente Ameztoik, Jose Luis Zumetak eta Carlos Zabalak 1980an elkarlanean sortutako 'Lemoiz gelditu' mural erraldoiari eta haren testuinguruari areto bat eskaini dio Bilboko Arte Ederren Museoa.
Iñigo Astiz (Berria, 2020-11-10)

2020ko apirilaren 23an, Zumetaren heriotza zela-eta, aztoratu egin ninduen txio hau idatzi zuen Irati Jimenez idazleak:

Badoaz xx. mendeko kolosoak eta, momentuz, ez dugu haien antzekorik, ez ordezkorik. Aresti, Oteiza, Krutwig, Monzon, Etxebarrieta, Artze, Laboa, Txillardegi, zenbat mirari, zenbat zor iraganarekin, amildegian geundenean sortu ziren titanekin. Zumeta hil da, bere koloreak ez.

Nik oso kontuan hartzen dut Iratiren buru pribilegiatutik ateratzen den gauza oro, eta hainbat egunez txioari darion fatalismoaz blaitu nintzen ni ere. Hortxe gure dekadentziaren hamaikagarren zeinua, pentsatu nuen, ez esan ezetz, ez esan ezetz... Euskal kultura pikutara doa epe ertainean, xx. mendeko koloso horiek erreleborik ez badute.

Baina gero kolpea eman behar izan nuen mahai gainean. Ez! xx. mendearekiko gure duelu luze honi amaiera eman behar diogu behingoz. xx. mendea esan dut? Are XIX. mendea ere esan nezakeen! Nahikoa da. Begiratu diezaiogun gauzei beste modu batez, uler dezagun behingoz mundua aldatu dela.

XIX. mendearen lehen erdian famatu zen, hain zuzen ere, 'Gizon Handiaren Teoria'. Horren arabera, historiak aurrera egingo luke aparteko gizon gutxi batzuen jardunagatik: Perikles, Kristobal Kolon, Napoleon, Karl Marx... Horiei esker mugitzen zen mundua, beren talentu, ausardia,

Ze ezagutza dugu, eta zer-nolako estimua geure sormen lanekiko? Zertan ari gara gu arabar *perreoaren* iraultza muntatzen ari den bitartean, Dupla edo Kai Nakai artisten bitartez?

inteligentzia apartagatik. Teoria famatu arren, berehala iritsi zitzaizkion kritikak: gizon horien jarduna ezin da ulertu jaino, hazi eta bizi duten gizarteari begiratu gabe. Aparteko talentu, ausardia eta inteligentzia izango zuten gizon horiek, ados, baina haiek garatzeko bidea eman zien gizarte batean jaino ziren, ozeanoaren alde egokian, historiako garai zehatzean, azal kolore onargarri eta hankarte aproposarekin. Badakizue zergatik iritsi zen Bill Gates munduko gizonik aberatsena izatera? Bere talentu, ausardia eta inteligentzia apartagatik? Ez, ozeanoaren alde egokian, historiako garai zehatzean, azal kolore onargarri eta hankarte aproposarekin jaiotzeaz gain, bilera batera iristen lehenengoa izan zelako.⁵

Gizon Handiaren Teoria guztiz azientifikoa den arren, apur bat itsututa gaitu oraindik, eta horrela gabiltza, salbatuko gaituzten heroien esperoan. Sentitzen dut hau horrela esan beharra: ez da heroirik etorriko. Podiuma hutsik dago, ados, baina orain podium hori eraitsi beharko genuke betiko. Podiumaren ideia bera errefusatu.

Podiumak baztertzailleak dira. Gutxi batzuk sartzen dira hor goian, eta beren itzalek behean geratzen diren hamaika-txo izaki ilunpetara kondentzen dituzte betiko.

Podiumak inestableak dira. Garaian garaiko sorkuntzak, itsutu egiten gaituztenak eta agian etorkizunetik atzera begiratzen dugunean lotsaraziko gaituztenak. Ikusi bestela ze azkar erori den Plácido Domingo bere podiumetik gizonen jarrera jazarleak modaz pasatzen hasi diren honetan.

Podiumek bizitzaren ikuspegi binarioa bultzatzen dute: zu bai, zu ez.

Podiumak alferrentzako dira. Kontsokratu artista gutxi horiei jaramon egin eta ez dut inoiz gauza berrietan fijatu beharko.

Podiumak pertsonentzat diseinatuta daude, eta ez pelikula, ipuin, antzezlan, bideoklip edo kantuentzat. Eta zer da interesgarriagoa? Obra edo sortzailea? Nik argi daukat, sortzaile asko ezagutu eta gero.

Podiumak, finean, ez daude eginda nik nahi dudan mundurako.

Gehiago, gehiagorekin, gehiagotan

*Bere ohera nahi badezu joan
Jarraitu jolasten eta nik jokoan
Kalean hirurok ikusterakoan
Hirukian nor dago erdian eta nor zokoan?
Kai Nakai, Ez dakit*

Askotan esan da, idazlearen figurak prestigioa galdu zuenean, orduan izan zutela emakumeek sarbidea mundu horretara. Eta nik diot: zorionez! Ba al dago idazle prestigiotsuaren figura baino gauza aspergarriagorik? Bere ile urdinuarekin gela batean sartu eta isiltasuna sorrarazten duen horietako bat, tribunara igo eta bere homiliari ekiten diona. Ez, ez eta ez, xx. mendeko gauzak dira horiek. Pikutara prestigiozko figurak.

Orduan zer? Denak balio du? Kalitateak ez du inporta? Ezin da esan zer dagoen gaizki eta zer ondo? Zerk merezi duen eta zerk ez?

Ez diot hori. Mirets ditzagun merezi duten gure sortzaileen lanak, bai. Goza ditzagun, zabal ditzagun, harro hitz egin dezagun, inspira gaitezen. Eta har ditzagun kritikarien iritziak aintzat, hori ere bai. Gehiago esango dut: kritika sendo eta profesional bat sostengatzeko moduko gizartea bihur gaitezen behingoz. Baina ez dezagun inor podium batean igo. Jar ditzagun baldintzak, gizarte bezala, sortzaileek ahalik eta baldintza hoberenetan egin dezaten lan, aukera izan dezaten beren potentzial guztia garatzeko. Hala egiten badugu, konturatu gara ez direla koloso gutxi batzuk loratuko, iluntasun orokor batean ustekabeko txinpartak, edo Iratik zioen moduan «amildegian geundenean» salbatu gintuztenak, aitzitik, hamaika izango direla gure maitasuna mereziko dutenak, han eta hemen, jarraitutasunarekin, transmisio egokiarekin, eta ez garelako egongo amildegian orduan.

Brigitte Vasallo idazle eta aktibistak monogamiaren muina zein den erakutsi digu: ez da sexu-esklusibitatea, hierarkia da. Harreman mota bat –monogamoa eta heterosexuala, ugalketara bideratua– beste guztiaren gainera jartzea. Sistema

horretan, beste edozein hartu-eman edo afektu sare bigarren mailakoa suertatuko da, momentua iritsiz gero sakrifikatu beharrekoa harreman nagusiaren mesedetan.

Automaitasuna aldarrikatu dut aurreko puntu batean. Po-
limaitasuna ere gehitu nahiko nioke aldarri horri orain. Ha-
rreman berri bat geure kulturarekiko: afektuen sare zabal eta
irekiagoa, podiumeko figurarik gabe, aurreiritzietan iltzatuta
geratu gabe beti esna eta beti adi egotera bultzatuko gaitue-
na. Boterea banatuz eta gozamina biderkatuz.

Gehiago, gehiagorekin, gehiagotan. 🍷

Oharrak

1. *Kulturaren Euskal Behatokia: COVID-19aren eragina EAeko kultur sekto-
rean*([www.kultura.ejgv.euskadi.eus/contenidos/informacion/keb_covid_era-
gina_kutursektore/eu_def/adjuntos/covid-19arean-eragina-eaeko-
kultur-sektorean.pdf](http://www.kultura.ejgv.euskadi.eus/contenidos/informacion/keb_covid_era-
gina_kutursektore/eu_def/adjuntos/covid-19arean-eragina-eaeko-
kultur-sektorean.pdf)).
2. Eusko Jaurlaritzako Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak argitu nahi
izan du Lanbideren kulturako profesionalentzako laguntzak irizpide
zehatzetan oinarrituta esleituko direla, eta ez zozketa bidez ([www.irekia.
euskadi.eus/eu/news/61703](http://www.irekia.
euskadi.eus/eu/news/61703)).
3. Artikulu hau amaitzen ari naizen egunean estreinatzen da *Altsasu*. Ez
dut ikusteko aukera izan, beraz, eta baliteke asmo artistiko altuko tele-
saila izatea hori ere. Barkatu.
4. Azken txio hau ez dut guztiz ulertu, baina grazia handia egin dit.
5. Ez da broma, ezta esajerazioa ere. Begiratu Linda McQuaig eta Neil
Brooksen *The Trouble with Billionaires. How The Super-Rich Hijacked
The World (and How We Can Take It Back)* liburuaren 5. kapitulua.